

SORSFORDÍTÁS – A PARASZTI TÁRSADALOM FELSZÁMOLÁSA, 1945–1962

Konferencia. Országház, Budapest, 2018. március 23.

A *Sorsfordítás* címmel rendezett konferenciát az Országház Delegációs termében tartották. Földváryné Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának elnöki köszöntője után Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere nyitotta meg a rendezvényt.

Az első szekció vezető elnöke Bellavics István, az Országgyűlés Hivatala közgyűteményi és közművelődési igazgatója volt. Az első eladást Ö. Kovács József, a Magyar Nemzeti Levéltár megyei főigazgató-helyettese, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója tartotta *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában* címmel. Az egyéni parasztgazdaságok gátat szabtak az iparosításnak és a parasztság évek óta ellenpolitikai bázist képviselt, így az 1950-es évektől az első számú cél a „meghódításuk” volt. A tulajdonfosztással járó proletarizálás kudarcba fulladt, 1956 végére alig néhány száz termelőszövetkezet működött. Ezért 1957-ben elhatározták teljes kollektivizálási program elindítását. Az 1959–1960-as kampánnyal tudták a parasztságot betelepíteni a téeszekbe. A szervezők tevékenységük során nem riadtak vissza a verbális vagy pszichikai presszionálástól, az adminisztrációs fenyegetéstől, sőt a fizikai erőszaktól sem. A kommunista hatalom radikális, erőszakos és terrorisztikus eszközökkel élt az egyre gyakoribb téesz elleni tüntetések alkalmával, ahol a parasztság tömegei kezükben a kilépési nyilatkozattal követelték az engedélyt a téesz elhagyására.

Az előadó referátuma végén hangsúlyozta, hogy a kollektivizálás az emberi munkaerő fejlesztése helyett annak egyértelmű gyengítését eredményezte. Ugyanakkor a kormányzat elérte azt a célját, hogy a parasztságot a kollektivizálást követően már ne jelentse többé egyházi bázist.

Másodikként Rigó Róbert, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága Vidéktörténeti Kutatócsoport tagjának *Kollektivizálás Kecskemét térségében* című előadását hallgathattuk meg. Az előadó először ismertette a kecskeméti paraszti társadalom sajátosságait. Kecskeméten a XVIII. századtól megindult a tanyás gazdálkodás és a század végére az intenzív szőlő- és gyümölcsstermesztés is virágzott. A város a mintagazdaságokban megtermelt értékekkel nyugat-európai piacon is kereskedett, ennek köszönhetően jelentős gazdasági eredmények születtek. Kecskeméten a társadalomszerkezet viszonylag kiegyensúlyozott volt, egészségesebb képet mutatott az országos átlagnál.

A kollektivizálás sajátosságaira kitérve Rigó Róbert elmondta, hogy az 1945–46-os földosztás a városhatár földjeinek 19%-át érintette, a földosztás során nagy volt a korrupció. Az 1945 és az 1947-es választáson a Kommunista Párt itt kapta a legkevesebb, míg a Kisgazdapárt a legtöbb szavazatot. 1948 után a piaci viszonyok beszűkülése, majd a mintagazdaságok szétosztása következett be. A Bács-Kiskun megyei parasztság elnyomásának bizonyítéka, hogy az úgynevezett kuláklistán körülbelül 7400 fő szerepelt: ez az országos lista 13,5%-át adta.

Ahogy azt az előadó elmondta és több példán keresztül bemutatta, jellemző volt a kettős kommunikáció. Az MSZMP KB Mezőgazdasági osztálya által kért és számára 1960-ban elkészített jelentés a megyében történt erőszakosságokat tartalmazza. Ebből kiderül, hogy a megyei jelentések a megtörtént esetek jelentőségét kisebbítették, ellentétben állt a jelentés és a sértettek vallomásának tartalma. A kormányzat civileket bízott meg a kollektivizálás elvégzésével. Ezek az úgynevezett agitátorok követték el a túlkapasokat, akik ellen természetesen lefolytatták a vizsgálatot. A parasztság felső részének 1948-as megtéréseivel, valamint a magántulajdontól és a termelőeszközöktől való megfosztásukkal megszüntek a háború előtt jól működő kecskeméti parasztgazdaságok.

A következő előadó Tóth Judit, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának főlevéltárosa *Karikatúrákkal a kollektivizálás sikeréért!* című előadásában azt igyekezett vázolni, hogy a rendszer milyenek ábrázolta a kulákokat. Referátumában a *Ludas Matyi* karikatúráit és a *Szabad Földből*, a *Szabad Népből*, valamint a *Pest Megyei Népújságból* vett cikkeket elemezte és mutatta be. A sajtó tulajdonképpen a párt „szócsöveként” funkcionált, így annak elsődleges feladata a párt politikájának népszerűsítése és a rendszer ellenségeivel szembeni fellépés volt. Az államhatalom a kulákokat a mezőgazdaság szocialista alapon történő átszervezésének fő akadályozóiként tüntette fel, az ellenük irányuló propaganda minden lehetséges módon igyekezte azt példázni, hogy a kulákok szemben állnak az állami akarattal, az átalakulás akadályozói voltak. Ezért igyekeznek a téveszbe való belépés ellen agitálni, nem teljesítik a beszolgáltatási kötelezettséget, a mezőgazdasági munkát nem végzik el időben, továbbá terményeiket elrejtik vagy azokkal feketekereskedelmet folytatnak. A kulák hamis, rosszindulatú ember, aki rémhírt terjeszt, hogy ezzel kárt okozzon. Az újságcikkek és karikatúrák minden esetben rávilágítanak valós jellemükre és utalást tesznek a velük szemben tanúsítható helyes magatartásra.

A szekció utolsó előadója Horváth Gergely Krisztián, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa volt, előadásának címe: *A kollektivizálás során elkövetett erőszak ábrázolása a hatvanas, hetvenes évek szociográfiáiban*. Annak ellenére, hogy a kollektivizálás tabu-témának számított, az államhatalom kikényszerítette, hogy az irodalom képviselői reagáljanak a változásokra. A korszakban a költők, írók helyzete kettős képet mutat, egyszerre voltak lekötözöttjei és áldozatai a rendszernek. Az előadó számos idézettel szemléltette az erőszak megjelenítésének változatait. Galgóczi Erzsébet a parasztságot képviselte, riportjaiban feltárta többek között a termelőszövetkezetek erőszakos megszervezése során fellépő zsarolási gyakorlatot.

Az erőszak sok helyen szinonima formájában jelenik meg az alkotásokban, a természet (például marhák) ellen elkövetett erőszakoskodások alakjában. Az írók tapasztalatokat saját családjukban szereztek, Csoóri Sándor és Végh Antal is szót ejt arról művében arról, hogy elvették apjától a földet. Márkus István burkoltan ugyan, de éreztetette a téveszesítés erőszakos menetét. Ahogy azt az előadó elmondta, az egyéni kurázsi döntötte el, ki milyen mélységben mer írni az erőszakosságról. Előfordult, hogy orvosi esethez, például szüléshez vagy műtéti beavatkozáshoz hasonlították a kollektivizálást. Annak azonban kevés az esélye, hogy hittek is a párhuzam valóságában.

Az előadásból kitűnt, hogy a korszak íróit, szociográfusait mélyen érintette az államhatalom ezen erőszakossága. Nemtetszésüknek igyekeztek hangot adni, műveikben a magyar vidék valóságát közvetítették a világ felé.

A második szekció levezető elnöke Földváryné Kiss Réka volt. A szekcióban elsőként Óze Sándor, a PPKE BTK Történettudományi Intézet, intézetvezető egyetemi tanára tartotta meg előadását *Fehér Gárda a Dél-Alföldön, 1949–1955* címmel. Az 1948-as évben lényegében befejeződött a kommunista hatalomátvétel, a kizárólagos politikai hatalmat birtokló kommunisták hozzákezdték a gazdasági hatalom megszerzéséhez. Megindult a mezőgazdaság kollektivizálása, a szövetkezetek létrehozása. A parasztságot sújtó rendeletek sora jelent meg, melyek a szövetkezetesítésről, a beszolgáltatási kötelezettségről, valamint a tanyarendszer felszámolásáról határoztak. A Hódmezővásárhely és Orosháza közötti tanyavilág parasztjainak életét létbizonytalanság jellemezte. Az ebből fakadó elégedetlenség a társadalom széles rétegét érintette. Az elégedetlenség 1949 augusztusára ellenállássá, mozgalommá fejlődött, melyet Blahó János indított el Orosházáról. A Fehér Gárda mozgalom hamarosan kiterjedt az Orosháza és Hódmezővásárhely között fekvő tanyavilág egészére, a tagok létszáma rövidesen több száz főre duzzadt. Blahó János mellett Kovács István fejtett ki jelentős tevékenységet Orosházán. A mozgalomról a belső ellentétek és a besúgók működése miatt az ÁVH egyre több információhoz jutott, így kerülhetett sor Blahó letartóztatására 1950. július 17-én. Az ÁVH a megfelelő információ begyűjtését követően 1950 őszén látott hozzá a mozgalom résztvevőinek begyűjtéséhez. A szervezőket, valamint a legaktívabb tagokat letartóztatták és Hódmezővásárhelyre vitték. A két fővádlott, Blahó János és Kovács István halálbüntetést kapott, a többi vádlottat öt évtől életfogytig terjedő szabadságvesztésre ítélték.

Az 1956-os események hatására a mozgalom új tagokkal kiegészülve heves ellenállásba kezdett, ez azonban rövid életűnek bizonyult. 1963-ban a még börtönben lévő tagok amnesztiát kaptak, közülük többen külföldre emigráltak, a Magyarországon maradt tagok megfigyelése még évtizedekig tartott. A mozgalom közvetlen veszélyt nem jelentett az államhatalomra. A Fehér Gárda mozgalom tanulsága, hogy a legkilátástalanabb helyzet, a terror társadalmi összefogást eredményez.

Óze Sándort Káli Csaba, a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltárának igazgató-helyettese követte *Kollektivizálás és társadalmi ellenállás Zalában* című előadásával. A gazdaság szocialista átalakítása, a kollektivizálás nem csak gazdasági expanziónak tekinthető, hanem a helyi mikroközösségek szétbomlásának is. A betagozással együtt járó erőszak és megfélemlítés beépült a mindennapokba. Zala megyében a mezőgazdaság kollektivizálása 1948 szeptemberében kezdődött el. A termelőszövetkezeti csoportok (tszcs-k) birtokba vették a legjobb minőségű termőföldeket.

A téészesítés során az ország vezetése számára nyilvánvalóvá vált, hogy erőszakkal sem tudják néhány év alatt a teljes kolhozosítást megvalósítani. 1953 közepén a Szovjetunióbéli változások hatására reform indult el, ennek eredményeként bizonyos korlátozások mellett lehetővé vált a téészből való kilépés. A kilépési szándék egyre tömegeesebb lett. Zala megye földterületeinek 19%-a volt a téész kezelésében, 1954 márciusára ez 14,4%-ra csökkent. Ugyanakkor ugrásszerűen megnőtt mezőgazdasági kiségek iránti kereslet.

Az előadó kiemelte az 1958-as újabb kollektivizálási hullám legtragikusabb eseteit. Az első 1959 őszén, Bakon történt. Egy fiatalember kézigránátot dobott a tanácsülés épületére, ami nem okozott súlyosabb sérülést. 1961 januárjának elején Zalaszentbalázson történt egy másik eset. Vári Antal agronómus összetűzésbe került egy agitáló munkásörrel, akit állítólag késsel megsebesített. Dulakodás alakult ki, ekkor Vári megszerezte a

munkásör fegyverét, majd a közelben elrejtőzött. A kikerkező rendőröket – akik megközeleltették rejtékhelyét – Vári Antal lelőtte. Végül a megérkező rendőri erősítés végzett Vári Antallal. Káli Csaba referátuma végén hangsúlyozta, hogy a belépési nyilatkozat aláírását követően sem szűnt meg a paraszti ellenállás, csak a téesz falai közé szorult.

A soron következő előadó, Farkas Gyöngyi történész-muzeológus, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársa *Lázadó falvak. Kollektivizálás elleni tüntetések a hosszú ötvenes években Magyarországon* című előadásában a Rákosi-korszak kollektivizálásával szemben megnyilvánuló ellenállás sajátos formáját mutatta be a Szabolcs–Szatmár megyei Nyírcsaholy község példáján keresztül. 1960-ban a nyírcsaholyi asszonyok mások példájából bátorságot merítve szembeszálltak a község kollektivizálását befolyásoló hatalommal. A létrejött tüntetés oka az lehetett, hogy az asszonyok a kollektivizálás során a férfiaktól némileg eltérő tapasztalatokat szereztek. A kampány során a közvetlen erőszak elsősorban a családfejek, azaz a férfiak ellen irányult. Az asszonyok tisztában voltak azzal, hogy férjeik a belépési nyilatkozatot kényszer alatt írták alá. A tüntető asszonyok demonstrációjukkal nemcsak a kollektivizálást elrendelő hatalmat akarták befolyásolni, hanem a férfiakat próbálták ilyen módon ösztönözni az ellenállásra. A nők jelenléte a többi tüntetésen kiemelkedő volt, ugyanis felléptek a letartóztatással fenyegetett férjeik védelmében. Eltökéltetésüket az a gondolat is erősíthette, hogy a hatalom a nőkkel toleránsabb lesz, a büntetés mértéke enyhébb, mint a férfiaknál. A falusi asszonyok ilyesfajta megmozdulásai egymástól elszigeteltek voltak, de a demonstrációk hírének nagy szerepe lehetett egymás mozgósításában.

A nyírcsaholyi tüntetést néhány asszony kezdeményezte, egyenként vagy csoportokba szerveződve járták be a falut és buzdították a többi asszonyt a tüntetésen való részvétellel. A konfliktus a belépési nyilatkozat visszavonása miatt alakult ki, a tüntetők célja a kollektivizálás előtti állapotok visszaállítása volt.

A szekcióban utolsósóként Soós Viktor Attila, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának tagja „*A mezőgazdaság szocialista átszervezése*” és az egyházak. Az egyházak viszonya a kényszerkollektivizáláshoz egy 1952-es felmérés alapján című előadását hallgathattuk meg. A paraszti társadalom hagyományosan kötődött az egyházhoz, így a kollektivizálás második hulláma az egyház bázisának számító parasztságot célozta meg. A parasztságot tehát nemcsak életmódjában, hanem vallási életében is támadás érte. A kollektivizálás miatt sokan a városba költözést választották, ez a felekezeti kötődésre is kihatott. 1945–60 között az egyház tagjainak körében megfélemlítés, terror és sorozatos letartóztatások mentek végbe. Ezek következtében a papság igyekezett elkerülni a kollektivizálás kapcsán felmerülő konfrontálódást.

1951-ben felállításra került az egyházak mindennapjait vizsgáló Állami Egyházügyi Hivatal. Az 1962. május-júniusban felmérést végeztek az ország 19 megyéjében és Budapesten. A felmérés összegzése alapján kiderült, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése befolyásolta a papok felfogását, nézetét. A papság tudatában volt annak, hogy megrendült az egyház politikai hatalma. A papok és lelkészek államhatalommal szembeni magatartását háromféle jelzővel lehet jellemezni. A haladók tevékenységét az államhatalom a kollektivizálás elősegítőjének tekintette. Az ingadozók igyekeztek a kollektivizálást az adminisztráció lassításával akadályozni, míg a reakciónak nevezett egyháziak viszont testületileg nem, csak egyénileg tudtak fellépni az államhatalommal szemben.

Az előadó referátuma összefoglalójában elmondta, hogy az 1945 utáni megfélemlítések miatt a papok nyíltan, testületileg nem álltak ki a kollektivizálással szemben. Az államhatalom elszigetelte az ellenállókat, karrierlehetőségre csak a támogató magatartást folytatóknak volt esélye.

Az ebédszüneti utáni harmadik szekció elnöke Ö. Kovács József volt. Az első előadó Galambos István, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága Vidéktörténeti Kutatócsoportjának kutatója volt *Kilépni tilos! Téesztagok kilépési kísérletei, 1953–1956* című referátumával. 1953. július 4-én Nagy Imre meghirdetette az új szakasz politikáját, ennek értelmében csökkenteni kívánták a paraszti terheket, a téeszbe való belépés önkéntességének szigorú betartását és a téeszből való kilépés lehetőségét kínálták. A parasztság ezt országszerte komolyan vette. Az előadó egy konkrétan példán keresztül mutatta be a meghirdetett politikai program hatását. Egy fiatalember úgy gondolta, hogy valóban lehetséges a téeszből való kilépés, így elment a téeszbe és kihúzta annak tábláját a földből. Kilépési szándékát megelőzően a termeléshez használt eszközöket akarta kivenni a szövetkezetből, de a téesz ezt másképp gondolta. A fiatalember falujában mintagazdának számított, így cselekedetét nem nézte jó szemmel a helyi hatalom. Példáján mások is felbuzdultak, ezzel mintegy láncreakciót indított el. Megmozdulását téesz bomlasztónak, államellenes tevékenységnek minősítették.

Az Állami Ellenőrzési Központ 1954-es iratából kiderült, hogy az 1953-as rendeleteket minisztériumi szinten felülbírálták, olyan körrendeletek születtek, amelyek a kiadott rendeletekkel ellentétes tartalmúak voltak. Példán keresztül szemléltette az előadó, hogy a meghirdetett program és a valóság között mekkora is volt a különbség. A parasztság felismerte, hogy a lehető legjobb megoldás a falu és a gazdálkodás elhagyása volt.

Másodikként Czetz Balázs, a Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltárának igazgatója következett *„Vannak olyan emberek, akikkel másképp bánni nem lehet.” Kollektivizálás és erőszak Fejér megyében a forradalmat követően* című előadásával. Az 1956-os forradalom idején felbomlott téeszek gyenge gazdasági és szakmai alapon nyugvó szövetkezetek voltak, melyek nem állták ki az idő próbáját. A helyi vezetés tisztában volt azzal, hogy a parasztság csak kényszer hatására fog a szövetkezeti útra lépni. A Fejér Megyei Termelőszövetkezeti Tanács 1958-ban erre a felismerésre alapozva tervezte meg a megye szövetkezeti szervezésének fokozatos megvalósítását. Ezzel szemben a központi hatalom egy gyors és radikális kollektivizálási kampányba kezdett. A Fejér megyében meginduló 1959-es év végi szervezés rövidesen csaknem 80 termelőszövetkezeti tagközséget eredményezett. 1960 tavaszára az egész megye a szocialista szektorhoz tartozott. Egy év alatt véghezvitték azt, amit korábban nem sikerült elérni. A parasztságot kíméletlen eszközökkel (fizikai bántalmazások, megfélemlítések) kényszerítették a termelőszövetkezetekbe.

A következő előadást Nagy Netta, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága Vidéktörténeti Kutatócsoportjának kutatója tartotta *Alkalmazkodás és megtörés. Paraszti magatartásformák változása a hosszú ötvenes években a homokhátsági falvakban* címmel. 1945–1962 között végbement a hagyományos paraszti társadalom felbomlása, felbomlasztása. A folyamat több szakaszra osztható: 1945–48 között a parasztságot korlátozó intézkedések (beszolgáltatás), 1948–56 között a kommunista hatalom és a paraszti társadalom közötti konfliktus kiéleződése, 1956-ot követően az enyhülő nyomás hatására a „visszaparasztosodás” folyamata. (A fogalmat Valuch Tibor alkotta meg.) A hatalom úgy

tekintett a paraszti társadalomra, mely akadály a rendszer bevezetésének, ugyanis önelátásra, önszervezésre és ellenállásra képes. Tisztában volt tehát azzal, hogy a parasztságot meg kell osztani ahhoz, hogy megtörjön. Ehhez először a jómódú parasztságot kell likvidálni.

A Homokhátság jellemzően ellenálló térség volt, de a lakosok nyíltan nem konfrontálódtak az államhatalommal. A passzív ellenállás mellett döntöttek, mely különböző paraszti magatartásformákban nyilvánult meg: feketekereskedelemben, termény rejtégetésében, feketevágásban. Emellett volt példa a nyílt szembeszegülésre is, de ezek zöme verbális megnyilatkozás volt, csak ritkán volt példa a hatósági közeg elleni erőszakos megmozdulásra. A forradalmat követően eltörölték a kötelező beszolgáltatást, megindult a visszaparaszttosodás. A térségben a gyümölcsstermesztés kezdett előtérbe helyeződni, megtakarításaikból a parasztok kisgépeket vásároltak. Ez azonban nem volt önálló gazdálkodás. A kollektivizálás újabb, 1958-as hulláma során a homoki társadalom zömét a termelészövetkezetekbe kényszerítették, a parasztság megtörése végül sikerült, sokan az öngyilkosságba menekültek, mások új alkalmazkodási stratégiákat próbáltak keresni.

A szekció és a konferencia utolsó előadója Csikós Gábor történész, a Károli Gáspár Református Egyetem doktorandusza volt. „*A térszben a fegyelem teljesen felbomlott.*” *Kollektivizálás a Jászságban, 1959–1965* című előadásában kifejtette, ugyan a kommunista propaganda 1945 után azt hirdette, hogy azé a föld, aki megműveli – a Jászságban ez már 1945 előtt is így volt. A földek ugyanis kisparaszti tulajdonban voltak. A Jászság több településén a helyi földosztó bizottság a földreformot korrupcióval hajtotta végre, tagjai rokonaikat juttatták kedvező pozíciókba. Az 1959-es újabb kollektivizálás alkalmával Jász-Nagykun-Szolnok megye kiemelt fontosságú volt. A jászsági települések közül Jászdózsza esetét emelte ki az előadó, ahol a legnagyobb mértékű (600 fős) lakosságcsökkenés az 1949–1970 közötti időszakban következett be.

Csikós Gábor összefoglalójában elmondta, hogy a kollektivizálás mellett gazdasági érveket sorakoztattak fel. Azonban az esetleges gazdasági sikerekkel szemben ott állnak a kollektivizálás során elszenvedett súlyos kulturális és mentalitásbeli károk.

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

TÓTH FERENC

MAGYAR HUSZÁROK FRANCIA FÖLDÖN

HUSSARDS HONGROIS EN FRANCE

TARTALOM

TANULMÁNYOK

P. SZABÓ SÁNDOR	A muhi csata és a tatárjárás középkori kínai nyelvű források fényében 259
B. SZABÓ JÁNOS – C. TÓTH NORBERT	„Árnyékbozs az árnyéksereggel” – avagy már megint mindenért Szapolyai a hibás. A magyar elit 1526. évi katonai szerepvállalásáról Botlik Richárd új könyve kapcsán 287
KEMÉNY KRISZTIÁN	A második szolnoki ütközet (1849. március 5.) 321

KÖZLEMÉNYEK

MISKOLCZY AMBRUS	A félhold árnyékában – Honvédelem és társadalom-szerveződés Magyarország román határvidékein 351
BAGI ZOLTÁN PÉTER	Adolf von Schwarzenberg, a hadvezér 393
POLGÁR BALÁZS	A „The History of the Turks” leírása az 1687. évi magyarországi törökellenes hadjáratról..... 417
KRANZIERITZ KÁROLY	Az Osztrák–Magyar Monarchia első tábornok áldozata 438

SZEMLE

STÉPHANE PERRÉON	Vauban, l'arpenteur du pré carré (<i>Tóth Ferenc</i>)..... 465
TÓTH FERENC	Journal des campagnes du duc Charles V de Lorraine (<i>Polgár Balázs</i>) 468
RAIMONDO MONTECUCCI	Mémoires ou Principes de l'art militaire en général 1712. (<i>Nagy Levente</i>)..... 471
MARTIN HOFBAUER – MARTIN RINK (HG.)	Die Völkerschlacht bei Leipzig: Verläufe, Folgen, Bedeutungen 1813–1913–2013 (<i>Lázár Balázs</i>) 480
GEORG VON TRAPP	Az utolsó tisztelgésig. Egy osztrák–magyar tengeralattjáró-parancsnok története (<i>Nagy Domokos Imre</i>)..... 485
CSIBI NORBERT – VÉRTESI LÁZÁR (SZERK.)	A világháború kálváriáját járva. A Pécsi Egyházmegye és az I. világháború (<i>Ligeti Dávid</i>) 488
ÚJVÁRY GÁBOR – GÉCZI RÓBERT	Az Elbától Vorkutáig Magyarok és magyarországi németek szovjet hadifogságban, kényszermunkán és a GULÁG-on (<i>Kocsis Annamária</i>) 491
STARK TAMÁS	Források a magyar polgári lakosság második világháború utáni elhurcolásáról (<i>Kiss András</i>) 498
PÁSZTI LÁSZLÓ (FŐSZERK.)	Térképtörténeti Közlemények 1. (<i>Kincses Katalin Mária</i>)..... 502

	KRÓNIKA	
KOCSIS ANNAMÁRIA	Görgei Artúr 200 – Emlékkonferencia.....	507
PARÁDI ÁKOS	Beszámoló a „100 éve alakult át a magyar rendvédelmi modell?” című XVIII. magyar közbiztonságtörténeti szimpóziumról	513
KOCSIS ANNAMÁRIA	Sorsfordítás – A paraszti társadalom felszámolása, 1945–1962	518

CONTENTS

STUDIES

SÁNDOR P. SZABÓ	The Battle of Mohi and the Mongol Invasion of Hungary Seen Through Medieval Chinese-Language Sources 259
AMBRUS MISKOLCZY	In the Shadow of the Crescent Moon – The Defence of the Country and Social Structuring at the Wallachian Borders of Hungary 287
JÁNOS B. SZABÓ – NORBERT C. TÓTH	“Shadowboxing With the Shadow Army”, or It Is Again Szapolyai to Blame For Everything. Reflections on Richárd Botlik’s new book about how the Hungarian elite took military roles in 1526 321
KRISZTIÁN KEMÉNY	The Second Battle at Szolnok (5 March 1849)..... 351

PUBLICATIONS

ZOLTÁN PÉTER BAGI	Adolf von Schwarzenberg As a Military Leader 393
BALÁZS POLGÁR	Description of the 1687 Anti-Ottoman Campaign in Hungary in “The History of the Turks” 417
KÁROLY KRANZIERITZ	The First Victim Among the Generals of the Austro–Hungarian Monarchy 438

REVIEW

STÉPHANE PERRÉON	Vauban, l’arpenteur du pré carré (<i>Ferenc Tóth</i>) 465
FERENC TÓTH	Journal des campagnes du duc Charles V de Lorraine (<i>Balázs Polgár</i>) 468
RAIMONDO MONTECUCCI	Mémoires ou Principes de l’art militaire en général 1712. (<i>Levente Nagy</i>) 471
MARTIN HOFBAUER – MARTIN RINK (HG.)	Die Völkerschlacht bei Leipzig: Verläufe, Folgen, Bedeutungen 1813–1913–2013 (<i>Balázs Lázár</i>) 480
GEORG VON TRAPP	Until the Last Salute. Stories of an Austro–Hungarian Submarine Commander [Az utolsó tisztelgésig. Egy osztrák–magyar tengeralattjáró-parancsnok történetei] (<i>Domokos Imre Nagy</i>) 485
NORBERT CSIBI – LÁZÁR VÉRTESI (ED.)	Walking the Calvary of the World War. The Diocese of Pécs and World War I [A világháború kálváriáját járva. A Pécsi Egyházmegye és az I. világháború] (<i>Dávid Ligeti</i>) 488
GÁBOR ÚJVÁRY – RÓBERT GÉCZI	From the Elbe to Vorkuta. Hungarians and German Hungarians in Soviet POW Camps, in Forced-Labour Camps and in the GULAG [Az Elbától Vorkutáig Magyarok és magyarországi németek szovjet hadifogságban, kényszermunkán és a GULÁG-on] (<i>Annamária Kocsis</i>) 491
TAMÁS STARK	Sources of the Deportation of Hungarian Civil Inhabitants After World War II [Források a magyar polgári lakosság második világháború utáni elhurcolásáról] (<i>András Kiss</i>) 498

LÁSZLÓ PÁSZTI (ED. IN CHIEF.)	Journal of Cartography History 1 (<i>Katalin Mária Kincses</i>) 502
CHRONICLE	
ANNAMÁRIA KOCSIS	Artúr Görgei 200 – A Commemorative Conference 507
ÁKOS PARÁDI	Report on the 18th Symposium on the History of Hungarian Public Safety Titled “Did the Hungarian Law Enforcement Model Change One Hundred Years Ago?” 513
ANNAMÁRIA KOCSIS	Turning Fate. Elimination of the Hungarian Peasant Society, 1945–1962 518

INHALT

STUDIEN	
SÁNDOR P. SZABÓ	Die Schlacht bei Muhi und der Mongolensturm im Licht mittelalterlicher chinesischer Quellen 259
AMBRUS MISKOLCZY	Im Schatten des Halbmondes – Landesverteidigung und gesellschaftliche Organisierung in den ungarischen Gebieten an der Grenze zu Rumänien 287
JÁNOS B. SZABÓ – NORBERT C. TÓTH	„Schattenboxen mit dem Schattenherr“, oder: Schon wieder trägt Szapolyai die Schuld für alles. Über die militärische Rolle der ungarischen Elite im Jahr 1526 anlässlich des neuen Buches von Richárd Botlik 321
KRISZTIÁN KEMÉNY	Das zweite Gefecht von Szolnok (Sollnock) (5. März 1849) 351
MITTEILUNGEN	
ZOLTÁN PÉTER BAGI	Der Feldherr Adolf von Schwarzenberg 393
BALÁZS POLGÁR	Die Beschreibung des Werks „The History of the Turks“ über den Feldzug gegen die Türken in Ungarn im Jahre 1687.. 417
KÁROLY KRANZIERITZ	Das erste Generalsopfer der Österreichisch–Ungarischen Monarchie 438
RUNDSCHAU	
STÉPHANE PERRÉON	Vauban, l'arpenteur du pré carré (<i>Ferenc Tóth</i>) 465
FERENC TÓTH	Journal des campagnes du duc Charles V de Lorraine (<i>Balázs Polgár</i>) 468
RAIMONDO MONTECUCCOLI	Mémoires ou Principes de l'art militaire en général 1712. (<i>Levente Nagy</i>) 471
MARTIN HOFBAUER – MARTIN RINK (HG.)	Die Völkerschlacht bei Leipzig: Verläufe, Folgen, Bedeutungen 1813–1913–2013 (<i>Balázs Lázár</i>) 480
GEORG VON TRAPP	Bis zum letzten Flaggenschuß. Erinnerungen eines österreichischen U-Boots-Kommandanten [Az utolsó tisztelegésig. Egy osztrák–magyar tengeralattjáró-parancsnok története] (<i>Domokos Imre Nagy</i>) 485
NORBERT CSIBI – LÁZÁR VÉRTESI (RED.)	Auf dem Kreuzweg des Weltkrieges. Die Diözese von Pécs (Fünfkirchen) und der Erste Weltkrieg [A világháború kálváriáját járva. A Pécsi Egyházmegye és az I. világháború] (<i>Dávid Ligeti</i>) 488
GÁBOR ÚJVÁRY – RÓBERT GÉCZI	Von der Elbe bis Workuta. Ungarn und Ungarndeutsche in sowjetischer Kriegsgefangenschaft, Zwangsarbeit und im Gulag [Az Elbától Vorkutáig. Magyarok és magyarországi németek szovjet hadifogságban, kényszermunkán és a GULÁG-on] (<i>Annamária Kocsis</i>) 491

TAMÁS STARK	Quellen über die Verschleppung der ungarischen Zivilbevölkerung nach dem Zweiten Weltkrieg [Források a magyar polgári lakosság második világháború utáni elhurcolásáról] (<i>András Kiss</i>) 498
LÁSZLÓ PÁSZTI (CHEFRED.)	Kartografiegeschichtliche Mitteilungen 1 [Térképtörténeti Közlemények 1.] (<i>Katalin Mária Kincses</i>) 502
CHRONIK	
ANNAMÁRIA KOCSIS	Artúr Görgei 200 – Gedenkkonferenz 507
ÁKOS PARÁDI	Bericht über das 18. ungarische Symposium über die Geschichte der öffentlichen Sicherheit mit dem Titel „Änderte sich das ungarische Modell für den Schutz der öffentlichen Ordnung vor 100 Jahren?“ 513
ANNAMÁRIA KOCSIS	Schicksalswende – Die Auflösung der bäuerlichen Gesellschaft, 1945–1962 518

TABLE DES MATIÈRES

	ÉTUDES	
SÁNDOR P. SZABÓ	La bataille de Mohi et l'invasion mongole à la lumière de sources médiévales en chinois	259
AMBRUS MISKOLCZY	Dans l'ombre du croissant – Défense et organisation sociale dans la région frontalière roumaine de la Hongrie.....	287
JÁNOS B. SZABÓ – NORBERT C. TÓTH	« De la boîte fantôme avec une armée fantôme » – ou bien tout est encore la faute de Szapolyai. À propos du nouveau livre de Richárd Botlik – Réflexions sur l'engagement militaire de l'élite hongroise en 1526.....	321
KRISZTIÁN KEMÉNY	La seconde bataille de Szolnok (5 mars 1849).....	351
	PUBLICATIONS	
ZOLTÁN PÉTER BAGI	Adolf von Schwarzenberg, le chef de guerre	393
BALÁZS POLGÁR	La description de « The History of the Turks » sur la campagne de Hongrie contre les Turcs de 1687	417
KÁROLY KRANZIERITZ	Le premier mort parmi les généraux de la Monarchie austro-hongroise.....	438
	REVUE	
STÉPHANE PERRÉON	Vauban, l'arpenteur du pré carré (<i>Ferenc Tóth</i>).....	465
FERENC TÓTH	Journal des campagnes du duc Charles V de Lorraine (<i>Balázs Polgár</i>)	468
RAIMONDO MONTECUCCI	Mémoires ou Principes de l'art militaire en général 1712 (<i>Levente Nagy</i>).....	471
MARTIN HOFBAUER – MARTIN RINK (HG.)	Die Völkerschlacht bei Leipzig: Verläufe, Folgen, Bedeutungen 1813–1913–2013 (<i>Balázs Lázár</i>)	480
GEORG VON TRAPP	Jusqu'au dernier salut. Récits d'un commandant de sous-marin austro-hongrois [Az utolsó tisztelgésig. Egy osztrák–magyar tengeralattjáró-parancsnok története] (<i>Domokos Imre Nagy</i>)	485
NORBERT CSIBI – LÁZÁR VÉRTESI (ED.)	Dans le calvaire de la Première Guerre mondiale. Le diocèse de Pécs et la Grande Guerre [A világháború kálváriáját járva. A Pécsi Egyházmegye és az I. világháború] (<i>Dávid Ligeti</i>)	488
GÁBOR ÚJVÁRY – RÓBERT GÉCZI	D'Elbe à Vorkouta. Des Hongrois et des Allemands de Hongrie en captivité soviétique, aux travaux forcés et au Goulag. [Az Elbától Vorkutáig. Magyarok és magyarországi németek szovjet hadifogságban, kényszermunkán és a GULÁG-on] (<i>Annamária Kocsis</i>)	491
TAMÁS STARK	Des sources sur la déportation de la population civile hongroise après la Seconde Guerre mondiale [Források a magyar polgári lakosság második világháború utáni elhurcolásáról] (<i>András Kiss</i>)	498

LÁSZLÓ PÁSZTI (DIR.)	Revue d'histoire de la cartographie I. [Térképtörténeti Közlemények 1.] (<i>Katalin Mária Kincses</i>) 502
	CHRONIQUE
ANNAMÁRIA KOCSIS	Artúr Görgei 200 – Colloque de commémoration 513
ÁKOS PARÁDI	Compte rendu du 18 ^{ème} symposium sur l'histoire de la sécurité publique hongroise « Le modèle policier hongrois a-t-il été transformé il y a 100 ans ? »
ANNAMÁRIA KOCSIS	Bouleversement social – Destruction de la société paysanne, 1945–1962 518

СОДЕРЖАНИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ

ШАНДОР П. САБО	Битва у Мохи и нашествие татар в свете средневековых китайскоязычных источников 259
АМБРУШ МИШКОЛЦИ	Оборона страны и общественная организованность на румынских пограничных областях Венгрии – в тени полумесяца 287
ЯНОШ Б. САБО – НОРБЕРТ Ц. ТОТ	«Теневой бокс с теневой армией» - или опять во всём виноват Запольяи. О военной роли венгерской элиты в 1526-ом году в связи с новой книгой Рихарда Ботлика... 321
КРИСТИАН КЕМЕНЬ	Вторая битва у г. Сольнок (5-ого марта 1849 года) 351
ПУБЛИКАЦИИ	
ПЕТЕР ЗОЛТАН БАГИ	Полководец Адольф фон Шварценберг..... 393
БАЛАЖ ПОЛГАР	Описание „История Турков [The History Of The Turks]” о венгерском военном походе против турков в 1687-ом году 417
КАРОЙ КРАНЦИЕРИТЗ	Первая генеральская жертва Австро-Венгерской Монархии. Смерть генерал-лейтенанта Эрнё Фрореих-Сабо 438
ОБЗОР	
STÉRHANE PERRÉON	Vauban, l'arpenteur du pré carré (<i>Ференц Тот</i>)..... 465
ФЕРЕНЦ ТОТ	Journal des campagnes du duc Charles V de Lorraine (<i>Балаж Полгар</i>)..... 468
RAIMONDO MONTECUCCOLI	Mémoires ou Principes de l'art militaire en général 1712. (<i>Левенте Надь</i>) 471
MARTIN HOFBAUER – MARTIN RINK (HG.)	Die Völkerschlacht bei Leipzig: Verläufe, Folgen, Bedeutungen 1813–1913–2013 (<i>Балаж Лазар</i>)..... 480
GEORG VON TRAPP	До последней дани. Рассказы австрийско-венгерского командира подводных лодок [Az utolsó tisztelgésig. Egy osztrák–magyar tengeralattjáró-parancsnok története] (<i>Имре Надь Домокош</i>) 485
НОРБЕРТ ЧИБИ – ЛАЗАР ВЕРТЕШИ (ИЗД.)	Хождение Голгофы Мировой Войны. Епархия города Печ и Первая Мировая Война [A világháború kálváriáját járva. A Pécsi Egyházmegye és az I. világháború] (<i>Лигети Давид</i>) 488
ГАБОР УЙВАРИ – РОБЕРТ ГЕЦЗИ	От Эльбы до Воркуты. Венгры и венгерские немцы в советском военном плену, на принудительной работе и на ГУЛАГ-е [Az Elbától Vorkutáig. Magyarok és magyarországi németek szovjet hadifogságban, kényszermunkán és a GULÁG-on] (<i>Аннамария Кочиш</i>) 491

ТАМАШ ШТАРК	Источники о депортации венгерского гражданского населения после Второй Мировой войны [Források a magyar polgári lakosság második világháború utáni elhurcolásáról] (<i>Андраш Кочиш</i>)..... 498
ЛАСЛО ПАСТИ (ГЛАВ. РЕД.)	Публикации Истории Карт 1. [Térképtörténeti Közlemények 1.] (<i>Каталин Мария Кинчеш</i>) 502
ХРОНИКА	
АННАМАРИЯ КОЧИШ	200-и летняя годовщина Артура Гёргеи – Мемориальная конференция..... 507
АКОШ ПАРАДИ	Доклад о XVIII-ом венгерском историческом симпозиуме общественной безопасности под названием „100 лет назад преобразовалась венгерская правоохранительная модель?” 513
АННАМАРИЯ КОЧИШ	Переворот судьбы – ликвидация крестьянского общества, 1945–1962 гг. 518

A HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK KÖZLÉSI SZABÁLYZATA

A *Hadtörténelmi Közlemények* kizárólag a magyar és a magyar hadtörténelemhez kapcsolódó egyetemes hadtörténet körébe tartozó, első közlésnek számító publikációkat közöl 1-1,5 (kivételes esetekben 2) szerzői ív (legfeljebb 80 000 leütés) terjedelemben. A *Hadtörténelmi Közlemények* referált folyóirat, melynek rovataiban csak két független lektor és a folyóirat impresszumában olvasható Szerkesztőbizottság tagjai által jóváhagyott írások jelenhetnek meg. A Szerkesztőség csak névvel, címmel és elérhetőséggel ellátott kéziratokat fogad el, melyeket kérünk a kézirat elején föltüntetni.

A Tanulmányok, Közlemények, Műhely és Forrásközlemények rovatok valamelyikébe szánt íráshoz magyar nyelvű rezümét kérünk csatolni. A képeket, grafikonokat, térkép-vázlatokat külön (számozott, jól azonosítható) fájlokban, 300 DPI felbontásban, lehetőség szerint JPG fájlként mellékeljük.

Recenziók beküldésénél kérjük, hogy a szemlézett könyv teljes címeírását közöljük (szerző, cím, sorozatcím, ha van, megjelenés helye, kiadó, megjelenés éve, oldalszám, ISBN-szám).

A folyóiratban megjelentetendő írásokhoz (a krónikák, könyvszemlék, nekrológok kivételével) bibliográfiát és szükség esetén (külön) rövidítésjegyzéket kérünk csatolni az írás végén.

A jegyzetekben az idézett műveket, forrásokat rövidítve, a szerző (szerkesztő) vezétknevével és a megjelenés évszámával kérjük megadni, amit az írás végére helyezett Bibliográfiában kell feloldani, a rövidítés és annak feloldása között Tab. leütés alkalmazandó (pl.: *Farkas* 2012. → *Farkas Katalin*: Perczel Mór az emigrációban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 125. (2012) 1. sz. 41–90. o.).

A *Hadtörténelmi Közlemények*ben kiemelésre a dőlt betűs szedés (kurzíválás, italic), kivételesen a félkövér szedés (bold) szolgál, aláhúzást és ritkítást ne használjanak. Művek, szakirodalmi írások szövegének átvételét idézőjelek közé foglalásuk jelzi, az idézetek egészének kurzív szedéssel való közlését kérjük mellőzni. A főszövegben kurzívval emeljük ki a műcímeket, az idegen nyelvű terminus technicusokat így: (*terminus technicus*), és ahogyan a jegyzetekben, úgy a főszövegben is kurzíválják a folyóiratok elnevezését.

A szerző család- és keresztnéve kurzívval szedendő. A keresztnévet mindig ki kell írni, nem kezdőbetűvel rövidíteni (kivétel, ha a címlapon csak kezdőbetű szerepel). A szerző keresztné- és családnévének sorrendje mindig a nyomtatványon olvashatóval egyezik meg. Társszerzők nevei között nagyköjtőjelet kell használni. A szerző(k) neve után mindig kettőspont következzen, kivétel, ha a név genitivusban áll, ekkor az írásjel elmarad (pl. *Erasmii Opera omnia*; *Zrínyi Miklós* Válogatott művei).

A mű címét a jegyzetekben nem kell kurzíválni. Ha a műnek alcíme is van, közéjük pont kerüljön, akkor is, ha az alcím zárójelben van. A cím után, zárójel nélkül következik a kötet szerkesztőjének neve, előtte a Szerk. szócska áll, ha az idézett kötet magyar nyelvű; Ed., ha angol, olasz vagy latin; Éd., ha francia; Hrsg. vagy Hg. (=Herausgeber), ill. hrsg. vagy hg. (= herausgegeben), ha német nyelvű. Több szerkesztővel bíró angol könyvek idézések az Ed. helyett a többes számot jelző Eds. szócska áll. Több szerkesztő esetében azok neve között nagyköjtőjel van (nem vessző).

A kiadás helye, a kiadás éve e sorrendben következnek, közöttük vessző áll. A kiadás helyét mindig eredeti nyelven és teljes egészében ki kell írni (pl. Wien vagy Budapest). A kiadó nevét csak akkor kell megadni, ha az valamilyen szempont miatt feltétlenül szükséges (hely nélkül, csak kiadóval megjelent kötetek, könyvtörténeti tanulmányok stb. esetén) – ekkor a kiadás helye és a kiadás éve közé, vesszővel elválasztva kerül.

Az idézett könyvet magába foglaló könyvsorozat címét a kiadás évét követően zárójelben kérjük. A könyvsorozat szerkesztőjének nevét csak akkor kell megadni, ha a címnegyedben kiemelten szerepel a könyvben.

Folyóiratok esetében a folyóirat kurzívval szedett neve után vessző áll, majd normállal szedve az évfolyam, zárójelben megadva a megjelenés éve, majd a folyóirat száma következik.

Ezután az idézett lapszámok következnek, amelyek után az o. rövidítés áll. Több egymást követő lapra hivatkozás esetén közéjük nagykötojelet kell tenni (33–59. o.), több egymással nem érintkező lapszám esetén ezek közt pont és vessző áll, és az utolsó lapszám után is pont áll (33., 52., 97. o.).

Az évszázadokat – az idézetekben és hivatkozott címekben lévő eltérő változatok kivételével – római számokkal írják.

A jegyzetekben az alábbi rövidítéseket kérjük alkalmazni (másokat nem): vö.: ('vesd össze'); uo. ('ugyanott'); Uő: ('ugyanő' ez mindig nagybetűvel és kurzívval, mert a szerző nevét helyettesíti, de pont nincs utána); ti. (tudniillik); sz. (szám); ill. (illetve); jegyz. (jegyzet, jegyzetek); pl. ('például'); stb. (és így tovább); r. ('recto'); v. ('verso'); fol. ('folio').

A személynevek között a nagykötojelet betűközzel, városok esetében szorosan, azaz betűköz nélkül helyezzük el. Pl.: *Kovács Tibor – Lengyel János*, de Wien–Köln–Bonn.

Internetről levett anyagok esetén kérjük, adják meg a honlap pontos címét és a letöltés dátumát ebben az alakban, pl.: <http://www.bibliothek.uni-augsburg.de/>; a letöltés időpontja: 2018. január 1.)

Hadtörténelmi Közlemények Szerkesztősége